

تهیه کننده : سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیر دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (ص ۳) :

- الف) توجه ویژه به ارائه اطلاعات در باره فرمانروایان ، جنگ ها و روابط سیاسی با دیگر دولت ها
 ب) عدم توجه به جنبه های دیگر تاریخی از جمله اوضاع اقتصادی و اجتماعی ، فرهنگی ، هنری و ...
 ج) ذکر وقایع بدون پرداختن به علل و عوامل رویدادها و بی توجهی به تجزیه تحلیل وقایع تاریخی

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۵):

- جواب ۱) با توجه به متن ، مردم عادی به واسطه نظم و امنیتی که با درایت امیرکبیر برقرار شده بود از او بسیار خشنود بودند. اما صاحبان ثروت و قدرت به دلیل از دست دادن موقعیت خود با وی به دشمنی برخاستند.
 جواب ۲) استواری و عدم سستی و ضعف از جمله ویژگی های بارز امیرکبیر بود. در دوران کوتاه صدارت وی بسیاری از افراد شرور و گردنکشی فرصت عرض اندام نداشتند. با مرگ او این حقیقت به اثبات رسید که صاحبان ثروت و قدرت هر مانعی را از سر راه خود برمی دارند.
 جواب ۳) میرزا محمد جعفر خورموجی تنها مورخی است که پرده از راز قتل امیرکبیر برداشت و لذا با غضب ناصرالدین شاه مواجه شده به عراق تبعید گردید

فعالیت ۳ (ص ۸) :

- ۱) توجه مورخین به جنبه های مختلف تاریخی علاوه بر تاریخ سیاسی، از جمله اوضاع اقتصادی اجتماعی و فرهنگی
 ۲) آشنایی ایرانیان با روش ها و منابع تاریخ نگاری در غرب و ترجمه برخی منابع تاریخی به زبان فارسی
 ۳) توجه به منابع غیر از منابع تاریخی از جمله منابع ادبی ، متون فقهی ، جغرافیایی ، فلسفی و غیره که حاوی اطلاعات سودمند تاریخی بودند
 کاوش خارج از کلاس (ص ۹) : ، عارف قزوینی، امام خمینی
 دانش آموزان ابتدا گروه بندی و سپس برای انجام کار تحقیقی خارج از کلاس توجه می شوند.

- روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه در سفر سوم به فرنگستان موجود در کتابخانه عارف قزوینی (۱۶۹۹ / ۰۴ / ۹۱۴) : مطالعه مقدمه کتاب و اینکه روش و ویژگی های بیان خاطرات توسط ناصرالدین شاه چگونه بوده است ؟
- روزنامه خاطرات اعتماد السلطنه موجود در کتابخانه امام خمینی (۱۶۴۴ الف / ۰۷۴۵ / ۹۵۵)
- خاطرات سیاسی میرزا علی اصغر خان امین الدوله ، علت نوشتن کتاب از زبان خود نویسنده : مطالعه قسمت دیباچه ص ۳ و ۴ و اینکه سبب نگارش کتاب چه بوده و برداشت نویسنده از موقعیت ایران چیست ؟ (کتاب به صورت پی دی اف است)
- خاطرات تاج السلطنه دختر ناصرالدین شاه ، موجود در کتابخانه عارف قزوینی (خ ۱۴۸۰ ات ۰۹۲ / ۰۷۴۵ / ۹۵۵) : بررسی نظرات تاج السلطنه در باب نظام مشروطه و علل و عوامل پیشرفت کشور : مطالعه صفحات ذیل عنوان مشروطه و مشروطیت طبق فهرست اعلام آخر کتاب

- شرح زندگانی من جلد ۱ (خاطرات عبدالله مستوفی) ، موجود در کتابخانه شهدا و عارف قزوینی (۵۴۲ م ۹۲-۷۴۵ / ۹۵۵) : مطالعه ۶ صفحه اول طبق صفحه بندی کتاب و گزارش صفات و ویژگی های شخصیتی آقا محمد خان قاجار
- رضا شاه ؛ خاطرات سلیمان بهبودی رئیس دفتر رضاشاه ، موجود در کتابخانه شهدا و عارف قزوینی (۹۳۴ م ۹۲-۹۱ / ۹۵۵) : معرفی شخص سلیمان بهبودی
- خاطرات محمد علی فروغی به همراه یادداشت های روزانه ، موجود در کتابخانه کتابخانه های شهدا ، علامه رفیعی ، امام خمینی (خ ۶۱۶ ف ۹۲-۸۲ / ۹۵۵) : معرفی محمد علی فروغی
- خاطرات و تألمات مصدق ، موجود در کتابخانه امام خمینی (خ ۶۱۲ م ۹۲-۸۲۴ / ۹۵۵) : بیان خلاصه ای از فصل نهم کتاب مربوط به تحصیلات مصدق در پاریس
- خاطرات علم ، موجود در کتابخانه های عارف قزوینی ، علامه رفیعی (ی ۷۹۴ ع ۹۲-۸۲۴ / ۹۵۵) : بیان خلاصه ای از سیاست اقتصادی و اجتماعی شاه از سال های ۴۴-۱۳۴۳ (فصل دوم سالهای واپسین شاهنشاهی)
- نورالدین پسر ایران ، موجود در کتابخانه های عارف قزوینی ، امام خمینی (ن ۳۲۹ س ۹۲-۸۴۳ / ۹۵۵) : معرفی اجمالی سید نورالدین عافی
- به اجاققت قسم ، موجود در کتابخانه امام خمینی (ب ۸۷۶ ب ۹۵۵ / ۳۷۱) : معرفی اجمالی محمد بهمن بیگی

بررسی شواهد و مدارک (ص ۱۰) :

- متن ۱) تاریخ سیاسی و نظامی و اقتصادی ، نفوذ دو کشور استعماری انگلیس و روس در ایران .
- متن ۲) تاریخ هنر و معماری ایران و کاربرد انواع مصالح ساختمانی با توجه به شرایط اقلیمی و آب و هوایی
- سفرنامه های عصر قاجار :
- سفرنامه فرهاد میرزا معتمدالدوله
 - سفرنامه خراسان ناصرالدین شاه
 - دومین سفرنامه مظفرالدین شاه به فرنگ
 - رضاشاه کبیر سفرنامه خوزستان
 - سفرنامه منشی زاده
 - سفرنامه ناصرالدین شاه به قم
 - سفرنامه دووایل
 - سفرنامه رضاقلی میرزا نوه فتحشاه قاجار
 - سفرنامه یاکوب ادوارد بولاک (ایران و ابرانبان)

کاوش خارج از کلاس (ص ۱۵) :

با نمایش عکس هایی از بعضی حوادث و وقایع تاریخی می توان به تفسیر رویدادهای تاریخی پرداخت.

تهیه کننده : سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیر دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (ص ۱۶) :

در دوران ایران اسلامی، در پی فروپاشی هر یک از حکومت ها زمینه برای هرج و مرج و بی ثباتی فراهم می شد. در چنین فضای نامساعد از نظر سیاسی و اجتماعی برخی از اقوام، ایلات و عشایر فرصت را برای کسب قدرت مناسب می دیدند. این روند به ویژه پس از سقوط سلسله صفوی نمود بیشتری یافت به طوری که سلسله افشار به توسط ایل افشار، سلسله زندیه توسط ایل زند و سلسله قاجار توسط ایل قاجار به قدرت رسیدند.

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۱۸) :

ج ۱) حل و فصل اختلافات بین بیروان تشیع و تسنن و ایجاد جوی محترمانه در انجام مناسک حج

۲) اگرچه نادرشاه در برپایی شورای نجف نیت خیر داشته اما متأسفانه به دلیل عمق خصومت بین طرفین این اقدامات چندان نتیجه بخش نبود.

فعالیت ۳ (ص ۱۹) :

این نقص بزرگ باعث شد تصمیمات نادرشاه در زمینه های گوناگون بدون کار کارشناسی لازم اتخاذ شده و لذا بخشی از نابسامانی های این دوره حاصل همین ضعف عمده بوده است.

فعالیت ۴ (ص ۲۰) :

با مقایسه نقشه ایران در دوره افشاریه و زندیه :

۱- شخمیت نظامی نادرشاه و فتوحات متعدد و گسترده باعث شد مرزهای سیاسی ایران در دوره افشار گسترده تر باشد.

۲- قلمرو ایران در دوره افشار از وحدت و یکپارچگی بیشتری برخوردار بود در حالی که در دوره زندیه تعدادی از خاندان ها توانستند در نقاط مختلف حکومت تشکیل دهند. به همین دلیل حوزه نفوذ دولت زندیه محدودتر بوده است.

فعالیت ۵ (بررسی شواهد) (ص ۱۰) :

اگرچه طبق اعلامیه استقلال آمریکا و سایر قوانین بین المللی از جمله اعلامیه حقوق بشر سازمان ملل متحد، حقوق همه انسان ها صرف نظر از تفاوت های قومیتی، نژادی، مذهبی، جنسیتی و رنگ پوست و ... به رسمیت شناخته شده اما دولتمردان بسیاری از کشورها از جمله آمریکا به این قوانین بین المللی پایبند نبوده و تبعیض های زیادی بر شهروندان خود اعمال کرده اند.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیر دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (ص ۳۲):

- ۱- تلاش برای دست یافتن به ذخایر، منابع و مواد اولیه ایران از طریق سیاست توسعه طلبی ارضی
- ۲- تلاش در جهت تسلط بر بازار ایران از طریق صدور همه نوع کالا و محصولات
- ۳- تلاش برای نفوذ و سلطه بر ایران از طریق اخذ امتیازات متعدد سیاسی و اقتصادی
- ۴- تلاش برای نفوذ در دستگاه حاکمه قاجار به منظور سلطه همه جانبه بر ایران به عنوان دروازه هند

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۳۵):

جواب ۱): نویسنده در وصف کمالات قائم مقام فراهانی به حق کم نگذاشته و بویژه افتدار صدر اعظم را از هر جهت مورد تعریف و تمجید قرار داده است. اگرچه «حسینعلی میرزا فرمانفرما» فرزند فتحعلیشاه و حاکم فارس (پدر نویسنده) که پس از مرگ پدر، با ادعای سلطنت شوریده بود، با درایت صدر اعظم و «توسط فیروزمیرزا» برادر کوچک محمد شاه قاجار شکست خورد، اما به نظر می رسد نویسنده کینه ای شخصی از قائم مقام به دل نگرفته و انصاف را در باره او رعایت نموده است. با این وجود اگر نویسنده به موضوع پدرش هم اشاره می کرد قابل درک می بود.

جواب ۲): برابر متن، با توجه به شخصیت ممتاز قائم مقام فراهانی در سرو سامان دادن به امور کشور و نفوذ ناپذیری وی، جلوگیری از دخالت های درباریان و حتی شاه در امور مختلف، کاملاً با رویه و روحیات وی سازگار بوده است. این اقدامات، خود در برقراری نظم و سامان دهی به اوضاع جلریه کشور بی تردید نقش داشته است و بخشی از قضاوت مثبت تاریخ در باره او به لحاظ همین مواضع شجاعانه وی بوده است. اگرچه این اقدامات در نهایت به قیمت برکناری وی از صدارت انجامید.

کاوش خارج از کلاس (ص ۳۷): منابع:

- قاضیا، فاطمه، روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه در سفر اول به فرنگستان، تهران، سازمان اسناد ملی پژوهشکده اسناد، ۱۳۷۷، موجود در کتابخانه علامه رفیعی، رده: ۱۶۹/۰۴ / ۹۱۴، بارکد: ۰۸۰۱ BF0000445، محل نگهداری: علامه رفیعی قزوین، بخش: اهدایی غلامرضا رفیعی
- قاضیا، فاطمه، روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه در سفر دوم به فرنگستان، تهران، سازمان اسناد ملی پژوهشکده اسناد، ۱۳۷۹، موجود در کتابخانه علامه رفیعی قزوین، رده: ۱۶۹/۰۴ / ۹۱۴، بارکد: ۰۸۰۱ BF0000446، محل نگهداری: علامه رفیعی قزوین، بخش: اهدایی غلامرضا رفیعی
- // - کتابخانه عارف قزوینی، رده: ۱۶۲/۰۲۴۵-۰۴۲ / ۹۵۵، بارکد: ۰۱۰۱ BF17351، محل نگهداری: عارف قزوینی قزوین، بخش: پایگاه اصلی

– رضوانی ، محمد رضا و قاضیها ، فاطمه ، روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه در سفر سوم به فرنگستان، تهران، سازمان اسناد ملی دفتر پژوهش و تحقیقات، ۱۳۶۹ ، موجود در کتابخانه عارف قزوینی ، رده:۱۶۲/۰۴ / ۹۱۴ ، بارکد: ۰۱۰۱ BF3702، محل نگهداری: عارف قزوینی
قزوین ، بخش: پایگاه اصلی ، شماره جلد نسخه: ۱

فعالیت ۳ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۳۹) :

اشکالات نظام مالیاتی برابر توضیحات مورگان شوستر :

- موروئی بودن شغل مستوفی گری
- احاطه کامل مستوفیان بر نحوه محاسبه مالیات مناطق مختلف و اسناد و دفاتر مربوطه
- انحصاری دانستن دفاتر مالیاتی و احیاناً عدم پاسخگویی مستوفیان به مقامات دولتی در این خصوص
- عدم شفافیت دفاتر مالیاتی و مقاومت مستوفیان در خصوص هرگونه حسابرسی احتمالی

فعالیت ۴ (بحث و گفتگو) (ص ۴۱):

- ناتوانی دولت مرکزی در برقراری نظم و امنیت داخلی و سرکوب شورش های داخلی و راهزنی و ...
- ناکثرآمدی دولت ایران در مقابله با تهدیدهای خارجی که به دفعات باعث ضرر و زیان شده و باعث جدایی مناطق زیادی از ایران شد.

فعالیت ۵ (فکر کنیم و پاسخ دهیم) (ص ۴۳):

- نظامی: فقدان ارتش دائمی و سازمان دهی شده ، قدیمی بودن ساز و برگ جنگی ایرانیان ، عدم آشنایی به فنون نظامی روز دنیا
- سیاسی: بی اطلاعی مأمورین سیاسی از مناسبات بین المللی و ناتوانی در مذاکرات و بروز برخی خیانت ها
- اقتصادی: عدم تأمین مخارج سنگین نظامی با توجه به ضعف بنیه اقتصادی ایران و فساد گسترده دربار قاجار
- تکیه ی بیش از حد به قول و قرارهای دو کشور انگلیس و فرانسه که حاصلی جز نفوذ آنها به ویژه انگلیسی ها و شکست در جنگ با روسیه نداشت.

فعالیت ۶ (تحلیل و قضاوت) (ص ۴۳):

ضعف مفرط دولتمردان قاجار در مواجهه با مشکلات بین المللی و عدم برنامه ریزی صحیح در مذاکرات سیاسی با دول استعمارگر به نظر می رسد این دولت را در موضعی اضعالی قرار داده بود . از سوی دیگر چنانکه از متن بر می آید ، ناصرالدین شاه به وضوح به ضعف نظامی ایران در مواجهه با دولت متجاوز روسیه اشاره می نماید و از بدقولی های دولت انگلیس در کمک های نظامی کله مند است.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (ص ۴۷):

جامعه ایران در دوره قاجار صرف نظر از زندگی در سه قالب شهری، روستایی و عشایری، از گروه های اجتماعی متعددی به ویژه در شهرها تشکیل شده بود. وجود اصناف مختلف در قالب بازار که قلب اقتصادی شهرها و به خصوص تهران محسوب می شد در کنار تجار و بازرگانان با نفوذ، حضور روحانیت و مرجعیت شیعه به عنوان رهبران معنوی جامعه که از جایگاه رفیعی نزد مردم برخوردار بودند و بالاخره وجود قشر روشنفکر و تحصیلکرده که در پی نوسازی فضای ایران برابر استانداردهای بین المللی بودند، می توانست معادلات قدرت و تحولات سیاسی دوره قاجار را تا حدودی خارج از اراده پادشاهان قاجار رقم بزند. شناخت خاستگاه هر یک از این گروه ها، همچنین ارتباط و همکاری این گروه ها در برخی حرکت های اجتماعی از جمله جنبش تحریم تنباکو و سپس نهضت مشروطه، بدون تردید نقش مؤثری در فهم و درک تأثیرگذاری آن ها در تحولات دوره قاجار خواهد داشت.

فعالیت ۲ (۵۱ و ۵۲):

پاسخ پرسش ۱): با توجه به فعالیت گسترده کمپانی های انگلیسی در ایران دوره قاجار که در پس اخذ انواع امتیازات سیاسی و اقتصادی طبیعی می نمود، به نظر می رسد بازار کالاهای انگلیسی به ویژه انواع پارچه در ایران بسیار پر رونق بوده به طوری که نویسندگان نیز خشنودی خود را از سودهای کلانی که عاید شرکت های متبوع می شده پنهان نمی کنند.

پاسخ پرسش ۲):

۱-۲- ورود بی رویه انواع کالاهای خارجی به ویژه پارچه که موجب رکود تولیدات داخلی و ورشکستگی کارگاه ها در نقاط مختلف به ویژه اصفهان گردید.

۲-۲- جذبیت کالاهای وارداتی برای ایرانیان و بی توجهی اقشار مختلف مردم آعم از ثروتمندان و مردم عادی به تولیدات داخلی که به نوبه خود تقاضا برای تولیدات داخلی را کاهش داد.

۲-۳- عدم سرمایه گذاری و حمایت کافی از سوی دولت در بخش صنایع داخلی که به مرور برخی از این صنایع را به تعطیلی کشاند.

فعالیت ۳ (بحث و گفتگو) (ص ۵۱):

سرمایه گذاری در تولید بخشی از محصولات کشاورزی نظیر ابریشم، تریاک، تنباکو و پنبه که بیشتر جنبه ی صادراتی داشته، اگرچه به لحاظ کسب درآمدهای ارزی می توانسته مدّ نظر قرار گرفته باشد اما از سوی دیگر به دلیل بی توجهی در تولید برخی محصولات کشاورزی مهم به ویژه گندم که به نظر قوت قالب ایرانیان در دوره قاجار بوده، در برخی مقاطع تاریخی و در پی وقوع فحطی های

مقطعی در دسام می شد. تأکید بر کشت برخی محصولات جایگزین همچون سیب زمینی، به طور مثال در دوره مظفرآبادین شاه، هم از این منظر قابل تفسیر است.

فعالیت ۴ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۵۲):

پاسخ پرسش ۱)

به نظر می رسد مطالعه بر روی عادات غذایی اقشار مختلف مردم، از یک سو می تواند به فهم و درک اوضاع اجتماعی و جایگاه طبقات مختلف مردم کمک کرده و از سوی دیگر به لحاظ اقتصادی می تواند به روشن شدن وضعیت تولید مواد غذایی کشور نیز منجر شود.

پاسخ پرسش ۲)

به عنایت به متن، مسئولین وقت به کشت سیب زمینی به عنوان کشت جایگزین گندم نگاه استراتژیک داشته و در پی گسترش اراضی زیر کشت این محصول بودند تا خطر فحطی ناشی از کمبود گندم را مرتفع سازند. همچنین علی الظاهر کشت سیب زمینی به صرف تر از گندم بوده و سود سرشاری را نیز نصیب تالکین و زمین داران می کرده است.

فعالیت ۵ (فکر کنیم و پاسخ دهیم) (ص ۵۴):

با توجه به دخالت های زیاد دو کشور استعمارگر روسیه و انگلیس و همچنین آسیب های متعددی که از قبل این مداخلات در دوره های قبل از ناصرالدین شاه، به لحاظ سیاسی، اقتصادی و تمامیت ارضی به ایران وارد شد، به نظر می رسد امیرکبیر از یک سو در پی محدود کردن نفوذ کشورهای پیش گفته بود و از سوی دیگر بدنبال این هدف بود که حوزه علم و دانش از نفوذ کشورهای مزبور در آمان مانده و از این طریق نسلی مستقل و وطن پرست برای آینده ایران تربیت شود.

فعالیت ۶ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۵۸):

پاسخ پرسش ۱) اگرچه متن نشان دهنده اهتمام دولت قاجار و به خصوص شخص محمدشاه قاجار به سرکوب مخالفان و تنبیه اشرار و گردنکشان اصفهان است اما حضور محمد شاه با لشکریان بسیار، بیشتر به یک لشکرکشی شبیه است. از این گذشته، به نظر می رسد کار از سرکوب شورشیان گذشته و حضور قشون قاجار خود موجب احساس ناآمنی مردم عادی شده است و به قول معروف تر و خشک را با هم سوزانده است به طوری که موجب نارضایتی گسترده اهالی شهر شده و کسی را هم برای انعکاس مشکلات پیش آمده نبوده است.

پاسخ پرسش ۲) استفاده از نمایش های کمدی از جمله «بقال بازی» توسط هنرمندان منطفه در حضور شخص شاه و بیان همرمندان و طنزآلود کم کاری ها و به خصوص بد رفتاری مأمورین دولتی با مردم، به نظر می رسد نظر شاه را جلب نموده به طوری که دستور رسیدگی به اوضاع داده شد.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (ص ۶۱):

انقلاب مشروطه ایران یکی از تحولات مهم تاریخ معاصر است و می توان از آن به عنوان آغاز دوره ای از مردم سالاری، حاکمیت قانون و نظام تصمیم گیری پارلمانی در ایران یاد نمود. بررسی ریشه ها، زمینه ها و عوامل مختلف انقلاب مشروطه، همچنین نقش گروه ها و اقشار مختلف در حوادث میدانی آن با تکیه بر اسناد و مدارک باقی مانده از آن دوران، بی تردید برای درک بهتر نتایج و اوضاع پس از آن تا به امروز نقش بسزایی خواهد داشت.

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک):

الف) با توجه به استبداد دوره ناصرالدین شاه قاجار و فضای بسته سیاسی آن دوران، توصیف سیستم تصمیم گیری حکومتی انگلیس در ایران، به گسترش تقاضا برای ایجاد مجلس، محدود شدن قدرت بی حد و حصر پادشاه، تدوین قانون اساسی و سایر الزامات یک نظام دموکراتیک در قالب نظام مشروطه در ایران کمک می نمود.

ب) با توجه به متن، چنین می توان استنباط کرد که نوک تیز انتقادات میرزا یوسف خان مستشارالدوله متوجه رأس هرم قدرت سیاسی کشور یعنی ناصرالدین شاه در مقام پادشاه بوده است. قیاس همگان از جمله شاه و گدا در سعهی برابر در پیشگاه قانون چیزی نبود که بتوان تحمل کرد. لذا عصیان ناصرالدین شاه و دستور او مبنی بر زندان و شکنجه مستشارالدوله از این منظر قابل تفسیر است.

فعالیت ۳ (استنباط و تحلیل تاریخی)(ص ۶۷):

پاسخ قسمت الف):

- ۱- حضور گسترده مردم، بازرگانان و در راس همگان روحانیون و علمای مخالف حکومت
- ۲- مبارزه با استبداد حکومت قاجار و نفوذ بیگانان در ایران
- ۳- سرکوب مبارزان توسط دستگاه های حکومتی به شکل های گوناگون
- ۴- پیوستن شهرستان ها به مبارزه که به فراگیر شدن اعتراضات کمک کرد.

ب) در مهاجرت صفرا:

- ۱- تأسیس عدالتخانه ۲- عمل به قوانین اسلامی ۳- عزل علاءالدوله حاکم تهران

در مهاجرت کبرا:

- ۱- تأسیس عدالتخانه ۲- عزل امین الدوله صدراعظم مظفرالدین شاه ۳- تشکیل مجلس شورای ملی

فعالیت ۵ (فکر کنیم و پاسخ دهیم) (ص ۷۲):

نفوذ دولت روسیه در ادوار مختلف تاریخ ایران در دوره قاجار و تعهد روسیه به حمایت از پادشاهان قاجار (بر طبق عهد نامه های گلستان و ترکمان چای) و روابط نزدیک دربار قاجار و شخص محمد علی شاه با سفارت روسیه که از جمله در به توب بستن مجلس شورای ملی و برخورد با مشروطه خواهان به منصفه ظهور رسید، محمد علی شاه را بر آن داشت که برای مصون ماندن از عواقب فتح تهران به دست مشروطه خواهان، به سفارت آن کشور پناهنده شود.

فعالیت ۶ (بحث و گفتگوی کلاسی) (ص ۷۳):

الف) انحصارطلبی، ترجیح منافع شخصی، گروهی و بانندی بر منافع ملی، فساد گسترده و تشکیلاتی در بدنه حاکمیت، عدم برخورد قاطع با فساد در سطوح مختلف، تفسیر به رای قانون در حوزه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ...

ب) تفکر استبدادی در جامعه ای استبداد زده، برخورد صوری و سلیقه ای با مباحث گوناگون مرتبط با حقوق متقابل حکومت و مردم، رسوخ اندیشه های استبدادی در اندیشه سیاست ورزان جامعه، نگاه ابزاری به قدرت برای نیل به اهداف و اغراض شخصی، برخورد حذفی با نخبگان، اندیشمندان و متخصصان در رده ها و رشته های گوناگون که با قرانت رسمی حاکمیت زاویه دارند و ...

فعالیت ۷ (یادآوری پیش آموخته ها) (ص ۷۵):

قرارداد ۱۹۰۷ م: به دنبال رقابت های استعماری اواخر قرن نوزدهم میلادی و ظهور استعمارگران رده دومی همچون آلمان که به شدت به سلطه استعمارگران رده اول همچون روسیه و انگلیس معترض بودند و در آستانه جنگ جهانی اول (۱۹۱۸م - ۱۹۱۴م) دولت های استعماری انگلیس، فرانسه و روسیه با انعقاد قراردادهای جداگانه ای ضمن برطرف نمودن اختلاف یکدیگر، بلوک متفقین را در برابر متحدین تشکیل داده و آماده رویارویی با آن ها شدند. بر طبق قرارداد ۱۹۰۷ که به همین منظور بین انگلیس و روسیه منعقد گردید، ایران به سه منطقه نفوذ تقسیم گردید. منطقه نفوذ روسیه در شمال ایران، منطقه نفوذ انگلیس در جنوب شرق ایرا و منطقه بی طرف در مرکز و جنوب غرب ایران.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (بحث و گفتگو) (ص ۶۱):

اگرچه در طول تاریخ بشر در قاره ها و نقاط مختلف جهان جنگ های متعدد و خانمان سوزی اتفاق افتاد و تلفات و خسارات فراوانی نیز به جای ماند، اما جنگ جهانی اول که علت اصلی آن دستیابی به منافع حداکثری در مستعمرات بود، به لحاظ ابعاد جغرافیایی، کشورهای متعددی را در قاره های مختلف درگیر خود نمود. تلفات سنگین انسانی و خسارات فراوان مالی از این منظر حائز اهمیت بوده و جهان در پرتو پیامدهای ناگوار این جنگ تا مدت ها دچار مشکلات متعددی گردید.

فعالیت ۲ (بررسی نقشه های تاریخی) (ص ۷۸):

اروپا در ۱۹۱۴

اروپا در ۱۸۵۰

تفاوت های عمده نقشه اروپا از ۱۸۵۰ به ۱۹۱۴:

- ۱- وحدت آلمان و سپس تأسیس امپراتوری آلمان (۱۸۷۱م)
- ۲- وحدت ایتالیا (۱۸۶۱ تا ۱۸۷۱م)
- ۳- تشکیل اتحاد سه گانه (آلمان، اتریش - مجارستان، ایتالیا) (۱۸۸۲ م)
- ۴- تشکیل اتفاق سه گانه (انگلیس، فرانسه، روسیه) (۱۹۰۷ م)

کاوش در خارج از کلاس (ص ۸۱): منابع پیشنهادی جهت تحقیق پیرامون موضوعات مطرح شده در این فعالیت

- ۱- دولاندن، شارل، تاریخ جهانی، ترجمه احمد بهمنش، جلد ۲، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸
- ۲- رونوون، بی یو، جنگ جهانی اول، ترجمه عباس آگاهی، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹

۳- هنیگه، روت بتاریس، ریشه های جنگ جهانی اول، ترجمه فریبرز فرشیمن، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۶

فعالیت ۳ (فکر کنیم و پاسخ دهیم) (ص ۸۲):

قتل ولیعهد اتریش و همسرش توسط یک جوان صرب متعصب به طور قطع نمی توانسته علت اصلی شروع جنگی به بزرگی جنگ جهانی اول بوده باشد. علت اصلی بروز این جنگ را می بایست در چهارچوب مجموعه ای از عوامل از جمله بروز اختلافات مرزی، اختلافات قومی، احساسات ناسیونالستی و از همه مهم تر اختلافی بر سر منافع استعماری جستجو کرد.

فعالیت ۴ (بررسی و مقایسه نقشه های تاریخی)

- ۱- واگذاری قسمت هایی از آلمان به لهستان
- ۲- واگذاری قسمت هایی از آلمان به فرانسه
- ۳- فروپاشی امپراتوری عثمانی و تشکیل برخی کشورها در خاورمیانه و شمال آفریقا

فعالیت ۵ (تحلیل و قضاوت تاریخی) (ص ۸۵):

با توجه به متن، آنچه که دانشمندان، فیلسوفان و هنرمندان در پس پیشرفت های فنی و تکنولوژیکی بعد از عصر رنسانس منتظر آن بودند و بویژه پس از انقلاب صنعتی امیدوار بودند در بهبود کلی وضعیت جهان تأثیرات شگرفی داشته باشد، با بروز جنگ جهانی اول نقش بر آب شد. تمرکز کشورهای قدرتمند بر روی تقویت بنیه نظامی و سپس کاربرد خشن این قدرت نظامی در جنگی خانمان سوز نتایج بسیار فاجعه باری را در پی داشت. فرهیختگان و علی الخصوص قشرهای مختلف مردم تأثیرات ناگوار روابط بین الملل مبتنی بر مناسبات ظالمانه و منازعات جهانی را در سالیان پس از جنگ جهانی اول تجربه کردند.

فعالیت ۶ (فکر کنیم و پاسخ دهیم) (ص ۸۵):

عملکرد ضعیف دستگاه حکومت قاجار و بویژه احمد شاه در ساماندهی اوضاع داخلی و به خصوص سابقه استعماری دو کشور انگلیس و روسیه که حافظه تاریخی ایرانیان را نسبت به این دو کشور به شدت بدبین کرده بود، افکار عمومی را به یک دولت نوظهور (آلمان) که علیه دولت های استعماری وارد عرصه بین المللی شده بود جلب نموده و همگان را به پیروزی این دولت نوظهور که ظاهراً سابقه استعماری چندانی نداشت امیدوار کرد.

فعالیت ۷ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۸۷):

جواب پرسش ۱) بله چون نویسنده خود از نزدیک آنچه را که دیده روایت نموده است.

جواب پرسش ۲) اکثر نویسندگان دوره جنگ جهانی اول ضمن برشمردن نتایج جنگ جهانی اول بر کشور ایران در سطح کلان، بعضاً با اشاره به جزئیات این نتایج، آثار سوء اشغال ایران توسط متفقین را بر زندگی مردم توضیح داده و ضمن اشاره به تلفات و خسارات جانی و مالی بوجود آمده، آنچه را که با چشم خود از وضعیت رفقت بار پیش آمده برای مردم شهرها و روستاها دیده اند روایت کرده اند. بخش هایی از کتاب «حیات بحیی» اثر بحیی دولت آبادی از این منظر حائز اهمیت است.

فعالیت ۸ (بررسی شواهد و قضاوت) (ص ۸۹):

دانش آموزان عزیز، متن قرارداد ۱۹۱۹ در فایلی جداگانه ارسال می گردد. آن را بخوانید و نسبت به استدلال های موافقان و مخالفان قرارداد قضاوت کنید.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (ص ۹۰):

- بخشی از حکومت های محلی ایران، با خاستگاه های جغرافیایی و اجتماعی متنوع و همچنین در تعامل (خواه مستقیم و خواه غیر مستقیم) با دستگاه خلافت عباسی تأسیس شدند. در این خصوص می توان حکومت های طاهریان، صفاریان، سامانیان، علویان طبرستان، آل بویه، آل زیار و ... را در قرون سوم و چهارم هجری قمری مثال زد.
- بخشی از حکومت های ایران با خاستگاهی قومی و قبیله ای و توسط اقوام مهاجم تأسیس شدند. در این خصوص می توان از سلسله های غزنویان، سلجوقیان، ایلخانان و تیموریان نام برد.
- بخشی از حکومت های ایرانی با خاستگاهی ایلاتی و با حمایت اقوام داخلی به قدرت رسیدند که از آن جمله می توان به سلسله صفوی، افشاریه، زندیه و قاجار اشاره کرد.
- بخشی از حکومت های ایرانی نیز بدون خاستگاه ایلاتی و قومی قبیله ای و با حمایت مستقیم یک کشور خارجی و با تکیه بر نیروی نظامی به قدرت رسیدند که نمونه بارز آن سلسله بهلوی است.

فعالیت ۲ (ص ۹۳):

شرایط وخیم سیاسی و اقتصادی ایران پس از جنگ جهانی اول، مداخلات گسترده بیگانگان در مقدرات ایرانیان، فحش، گرسنگی و فقر اقتصادی، همچنین شورش و آشوب و از میان رفتن امنیت در جامعه، وضعیت جامعه ایران را به گونه ای کرده بود که همگان را ناامید و آینده ای تیره و تار را پیش روی آنان قرار می داد. در چنین شرایطی وجود یک شخصیت مقتدر که ضمن برقراری امنیت داخلی، بتواند در مورد آینده ایران، موجبات اطمینان خاطر آنان را فراهم سازد، نیازی حیاتی می نمود. رضاخان در یک موقعیت استثنایی از لحاظ تاریخی و بهرمندی از توانمندی های منحصر به فرد خود در زمینه های گوناگون و به ویژه برخورداری از حمایت همه جانبه انگلیسی ها به قدرت رسید.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (بحث و گفتگو) (ص ۹۷):

پاسخ قسمت اول)

- ۱- لاینحل باقی ماندن بخش عمده ای از مشکلات و اختلافات بین المللی
- ۲- ناتوانی مجامع بین المللی از جمله جامعه ملل در برقراری صلح پایدار در سطح جهان
- ۳- عزم راسخ کشورهای شکست خورده در جنگ جهانی اول برای جبران خسارات ناشی از جنگ
- ۴- توسعه طلبی برخی زمامداران خودکامه و بی توجهی به برخی اصول پذیرفته شده بین المللی

پاسخ قسمت دوم)

- ۱- احترام به تمامیت ارضی تمام کشورها در قاره های مختلف
- ۲- طراحی سازوکارهای کارآمد به منظور پایان واقعی مناسبات استعماری در سطح بین المللی
- ۳- کارآمدی سازمان های بین المللی از جمله سازمان ملل متحد در ایجاد صلح و ثبات جهانی و عدالت در روابط بین الملل
- ۴- گسترش دموکراسی واقعی که به روی کار آمدن حاکمانی واقع بین و علاقمند به سرنوشت ملت ها منجر شود.

فعالیت ۲ (برداشت و قضاوت) (ص ۹۹):

در شرایط پس از انقلاب صنعتی و به ویژه در طول قرن نوزدهم که اکثر اندیشمندان، نخبگان و حتی عموم مردم در پی پیشرفت های علمی و تکنولوژیکی، به فردایی بهتر برای زندگی بشر می اندیشیدند و در امتداد این فردا و در پرتو تمدن نوین بشری، زندگی شرافتمندانه ای را برای نسل های بعدی آرزو می کردند، بروز جنگ های جهانی اول و دوم در قرن بیستم ضمن به باد دادن این آمل و آرزوها، دورانی بسیار سخت توأم با غم و اندوه ناشی از خسارات فراوان جانی و مالی و در پی آن دورانی از مشکلات عدیده اقتصادی را رقم زد. بخش عمده ای از این شرایط دردناک حاصل خودخواهی کسانی بود که بدون آینده نگری درست و بی توجه به خواسته های افکار عمومی، برای رسیدن به اهداف خودخواهانه خود، میلیون ها انسان بی گناه را به گام مرگ فرستادند. در این بین، استالین دیکتاتور نظام کمونیستی شوروی سابق، فقط یکی از این افراد بود که کارنامه بسیار سیاهی چه در بُعد داخلی و چه در بُعد بین المللی از خود بجای گذاشتند.

فعالیت ۳ (بحث و گفتگو) (ص ۱۰۰):

با توجه به برخی اصول فاشیسم، از جمله «نظام تک حزبی»، «عدم اعتقاد به سودمند بودن صلح»، «تقدس یشوا»، «فهرمان پرستی» و تبلیغ شدید «روح رزم جویی» که مرتب از طریق رسانه های ایتالیا مردم را به پیروی محض از شخص موسولینی تشویق کرده و آن را

تنها راه رستگاری می دانستند، لذا موسولینی و برنامه ها و سخنان او به طور قطع و یقین به سود مردم تلقی شده و چنین وانمود می شد که او تنها کسی است که آینده ای درخشان را برای آنان رقم زده و همگان احباء امپراتوری روم باستان را توسط او در رؤیاهای خود می دیدند.

فعالیت ۴ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۱۰۱):

با توجه به برخی اصول افراطی نازسم از جمله نژادپرستی افراطی و برتر دانستن نژاد ژرمن، تقدس افراطی شخص هیتلر به عنوان پیشوای ملت آلمان، همچنین تبلیغات گسترده بر ضد مخالفان هیتلر و مباران تبلیغاتی مردم و بویژه جوانان آلمانی در هیتلر باوری، و استفاده از نماد صلیب شکسته که نماد اهداء خون سرخ در راه خاک آلمان بود، تنظیم و امضاء سوکندنامه ای مانند آنچه در متن فعالیت آمده در راستای اهداف خودخواهانه پیشوای آلمان و تفکرات او تفسیر می شود.

فعالیت ۵ (تحلیل تاریخی) (ص ۱۰۲):

اقدامات یکجانبه ، دوجانبه و چندجانبه ای که از سوی آلمان و متحدانش از سال ۱۹۳۳ تا ۱۹۳۹، به طور هدفمند ، ضمن افزایش توانمندی ها و آمادگی های لازم ، در جهت زمینه سازی برای اهداف توسعه طلبانه آن ها صورت گرفت. جابجایی نیروها ، طراحی خطوط دفاعی، امضاء انواع پیمان های مودت و یا عدم تجاوز بین کشورهای اروپایی نیز در همین راستا قابل بررسی است. لذا این کشورها با نادیده گرفتن تمام سازوکارهای بین المللی از جمله اصول نیم بند پذیرفته شده در چارچوب جامعه ملل ، بیش از پیش به انتباهات بین المللی دامن زده و در نهایت اروپا و به تبع آن سایر نقاط جهان را در آستانه جنگ جهانی دوم قرار داد.

فعالیت ۶ (تفکر و اظهار نظر) (ص ۱۰۷):

بروز جنگ جهانی دوم بی تردید یکی از اتفاقات ناگوار قرن بیستم بود و به وضوح درنده خوبی بشر را به اثبات رساند. کشته شدن میلیون ها انسان بی گناه و علاوه بر آن خسارات فراوان جانی و مالی و تخریب زیرساخت های اقتصادی جهان گواهی است بر این مدعا. این جنگ همچنین حاکی از این واقعیت تلخ بود که انسان امروزی برای رسیدن به اهداف خودخواهانه اش حاضر است اصول انسانی و ارزش هایی را که به آن افتخار می کند زیر پا گذاشته و تمام دست آوردهای تمدن بشری را به نابودی بکشاند. از سوی دیگر، امروزه کشورهای مختلف بودجه های کلانی به تولید و گسترش سلاح های کشتار جمعی در سراسر جهان اختصاص می دهند که نشانگر آن است که آن ها نه تنها از جنگ جهانی دوم عبرت نگرفته اند، بلکه خود را ناچار به آمادگی برای رویارویی های احتمالی بزرگتری می بینند.

گوش خارج از کلاس (ص ۱۱۰):

منابع برای تحقیق در مورد جنبش عدم تعهد :

- عبدی، عیسی؛ ملکی، یعقوب؛ جنبش عدم تعهد در گذر تاریخ، تهران، انتشارات فرهنگ و تمدن، ۱۳۹۱، موجود در کتابخانه های شهدا، عارف قزوینی و امام خمینی قزوین
- عبدالرشیدی، علی اکبر، جنبش عدم تعهد از آغاز تا ۱۹۸۵، تهران، سروش، ۱۳۶۵، موجود در کتابخانه علامه رفیعی قزوین

— کاول، ب ن، افق های نوین جنبش عدم تعهد، ترجمه علی آذرنگ، تهران، نشر روز، ۱۳۶۵

پاسخ های پیشنهادی برای پرسش ها :

- ۱- مارشال تیتو رئیس جمهور یوگسلاوی، قوام نکرومه رئیس جمهور سنا، جمال عبدالناصر رئیس جمهور مصر، جواهر لعل نهرو نخست وزیر هند و احمد سوکارنو رئیس جمهور اندونزی
- ۲- هدف اصلی از تشکیل این سازمان بین المللی، عدم تعهد کشورهای عضو به بلوک بندی های رایج دوران جنگ سرد (بلوک غرب و بلوک شرق) بود. همچنین از جمله سایر اهداف می توان به حفظ تمامیت ارضی کشورهای عضو، عدم تجاوز و دخالت در امور داخلی یکدیگر، کمک به صلح جهانی و جلوگیری از بروز جنگ اشاره کرد.
- ۳- در عصر جنگ سرد که کشورهای مختلف به ویژه کشورهای جهان سوم خود را بر سر یک دوراهی پیوستن به اردوگاه سرمایه داری غرب به رهبری آمریکا یا اردوگاه کمونیسم به رهبری شوروی می دیدند، تشکیل سازمانی بین المللی که بتواند کشورهایی را که مایل به حضور در بلوک بندی های رایج آن زمان نبودند، نمایندگی کرده و گرد هم آورد، ایده ای نوین محسوب می شد. اما ضعف های ساختاری و فکری کشورهای عضو و همچنین کاستی های لجستیکی و اقتصادی اعضای جنبش عدم تعهد، آن ها را در سطح نازلی در سطح بین المللی قرار داده است به طوری که در تصمیم سازی های بین المللی چندان جایگاهی نداشته و در گردهمایی های خود صرفاً به بیان مواضع خود در مورد مسائل بین المللی می پردازند.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (بحث و گفتگو) (ص ۱۱۲):

به دنبال کشف و استخراج نفت در قرن نوزدهم در اروپا و آمریکا (۱۸۵۴ پنسیلوانیا)، کشورهای غربی با پی بردن به ارزش و اهمیت این ماده، علاوه بر اقدام به جایگزینی نفت (به عنوان سوخت برتر) به جای ذغال سنگ، اقدام به مطالعه گسترده در نقاط مختلف دنیا از جمله در منطقه خاورمیانه نمودند. با اکتشاف و استخراج نفت در خاورمیانه از قرن بیستم میلادی، بر اهمیت استراتژیک این منطقه افزوده شد. یکی از موارد اختلاف انگیز بین کشورهای طی دو جنگ جهانی اول و دوم در اختیار گرفتن منابع نفتی بود به طوری که یکی از اهداف هیتلر در جنگ جهانی دوم تسلط بر چاه های نفت منطقه خاورمیانه بود. این موضوع تا حد زیادی محوریت هند را در معادلات بین المللی تحت الشعاع قرار داد.

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۱۱۶):

اگرچه در برخی از بندهای قرارداد الحاقی کس-گلشانیان از جمله بند ۳ قسمت الف و ب سهم ایران از قرارداد نفتی ۱۹۳۳ (۱۳۱۲ش) مقداری افزایش یافت اما مفاد اصلی قرارداد که ماهیت آن را همچنان استعماری نگه می داشت به قوت خود باقی ماند و لذا از سوی کمیسیون نفت مجلس شورای ملی رد شد.

فعالیت ۳ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۱۲۰):

با توجه تحصیلات عالیه دکتر مصدق (درجه دکترای حقوق) و تسلط به حقوق بین الملل و آشنایی به فضای حاکم بر روابط بین الملل، در جلسه شورای امنیت سازمان ملل متحد با کمال آرامش از فرصت بدست آمده استفاده کرده و از یک جهت انتظارات به حق ملت ایران را از این سازمان به عنوان عالی ترین مرجع بین المللی یادآور شده و از سوی دیگر به انتقاد از ساختار ناعادلانه حاکم بر سازمان ملل متحد و بویژه شورای امنیت پرداخت و از اینکه شورای امنیت ابزار دست کشورهای قدرتمند برای مداخله در امور داخلی سایر کشورها شود به شدت ابراز نگرانی کرد.

کاوش خارج از کلاس (ص ۱۲۲):

برخی منابع مربوط به قیام ۳۰ تیر و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۴۲:

- کاشانی، محمود، قیام ملت مسلمان ایران ۳۰ تیر ۱۳۳۱، چاپ خوشه، بی تا، بی جا، واقع در کتابخانه علامه رفیعی
- نجاتی، غلامرضا، جنبش ملی شدن صنعت نفت ایران و کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۴ واقع در کتابخانه علامه رفیعی قزوین
- سبحانی، عزت الله، مصدق دولت و کودتا، تهران، طرح نو، ۱۳۸۰ واقع در کتابخانه علامه رفیعی قزوین

– خلیل الله مقدم، احمد، برای آگاهی نسل جوان، تهران، ایرانمهر، ۱۳۷۹ موجود در کتابخانه علامه رفیعی و امام خمینی قزوین
برخی از عوامل اختلاف برانگیز در نهضت ملی صنعت نفت ایران:

۱– تلاش های دولت انگلیس برای ایجاد اجماع بین المللی علیه دولت قانونی دکتر مصدق

۲– نقش مغرب عناصر شبکه بدامن (Bedamn) در ایجاد تفرقه بین رهبران نهضت دکتر مصدق و آیت الله کاشانی

۳– ایلای نقش شاه و بخصوص دربار در صرف مبالغی فراوان برای بسیج نیروها در جهت تضعیف هر چه بیشتر جایگاه دکتر مصدق به عنوان نخست وزیر قانونی کشور

۴– بی گناهی برخی از اطرافیان دکتر مصدق و آیت الله کاشانی که زمینه بروز شکاف هرچه بیشتر را فراهم نمودند.

۵– نقش مطبوعات وابسته به جهت دامن زدن به جو بدینی هر چه بیشتر بین نیروهای ملی و مذهبی

۶– نقش اراذل و آبش به رهبری طبیب رضایی و شعبان جعفری (شعبان بی مخ) در ایجاد فضای رعب و وحشت عمومی به جهت دلسردی نیروهای مردمی از کارآمدی دولت دکتر مصدق

۷– ...

فعالیت ۴ (تحلیل و قضاوت) (ص ۱۲۲):

به نظر می رسد دو کشور انگلیس و آمریکا در خصوص ملی شدن صنعت نفت ایران به شدت نگران و از عواقب آن احساس خطر می کردند، نه فقط از آن جهت که کنترل نفت ایران از دست آن ها خارج و احیاناً از این منبع حیاتی محروم می شدند، بلکه این نهضت از یک سو می توانست الگویی برای سایر کشورها شده و از سوی دیگر کنترل جهانی بازار نفت را از دست کشورها و شرکت های نفتی غربی خارج سازد. لذا همسویی دو قدرت جهانی در اجرای طرح کودتای ۲۸ مرداد و سرنگونی دولت قانونی دکتر مصدق از این منظر قابل توجه است.

تهیه کننده: سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

فعالیت ۱ (بحث و گفتگو) (ص ۱۲۵):

به دنبال ورود اندیشه های جدید در مورد حکومت از یک سو و اعتراضات دامنه دار روحانیون در پیاده نشدن قوانین شرع مقدس اسلام در جامعه از سوی دیگر، همچنین وابستگی حکام قاجار به بیگانگان که منجر به اعطای انواع امتیازات سیاسی و اقتصادی شد، موجی از اعتراضات عمومی علیه استبداد داخلی و استعمار خارجی را پدید آورد. در اثر همبستگی نیروها و کُنشگران سیاسی و مذهبی، انقلاب مشروطه به پیروزی رسید. اگرچه برقراری سازگار مشروطه باعث امیدواری جامعه در رسیدن ایرانیان به دموکراسی شد اما انحراف مشروطه از آرمان های اولیه و نفوذ بیگانگان در آن و اختلافات داخلی، تلاش های انجام شده را ناکام گذاشت. درگیری در دو جنگ جهانی اول و دوم، ایرانیان را سرخورده کرد. روی کار آمدن رضاخان ضمن ایجاد امیدواری در جامعه، باعث خیزش مجدد به سوی پیشرفت و توسعه شد. اما نبود نهادهای مدنی قدرتمند و بی اعتنایی حکومت پهلوی به ویژه به بعد سیاسی توسعه، روشنفکران، روحانیون و سایر گروه های مرجع را نگران آینده سیاسی ایران نمود. انقلاب اسلامی ایران، به رغم بهبود نسبی اوضاع اقتصادی ایران در دوره پهلوی دوم، در واقع نوعی واکنش منفی به نبود آزادی های سیاسی و مدنی در داخل، نبود استقلال واقعی در عرصه روابط بین الملل و فساد در دستگاه های حکومتی بود که بار دیگر نیروهای سیاسی و اجتماعی را برای تلاش به منظور تغییر این معادلات به تکاپو انداخت. این همگرایی حول محور مرجعیت شیعه آیت الله خمینی به عنوان رهبر انقلاب تبلور یافت و با سقوط حکومت پهلوی و تأسیس جمهوری اسلامی منجر شد.

فعالیت ۲ (بررسی شواهد و مدارک) (ص ۱۲۵):

پاسخ ۱) جان اف کندی، سی و پنجمین رئیس جمهور آمریکا از حزب دموکرات که همواره عناصری میانه رو بوده اند، معتقد بود در کشورهای تحت سلطه که گرفتار حکومت های فاسد و دیکتاتور هستند انجام برخی اصلاحات ضروری است. و این به معنای ناکارآمدی روش های خش و نظامی و از جمله ناکارآمدی ماشین سرکوبی بود که دیگر در این کشورها کارایی نداشت.

پاسخ ۲) کندی به درستی راه تأمین منافع حداکثری ایالات متحده را در تغییر تاکتیک های سیاسی (و نه تغییرات راهبردی) دانسته و در این راه از کنگره خواست با او همسویی لازم را داشته باشد. به نظر می رسد این اصلاحات از یک سو می توانست بحران مشروعیت این حکومت ها را تا حدودی مرتفع سازد و از سوی دیگر ضمن ترمیم چهره آسیب دیده استعمار نوظهور آمریکا، منافع دراز مدت این کشور را تضمین کند.

فعالیت ۳ (ص ۱۲۲):

اصول شش گانه انقلاب سفید از جمله برنامه های مترقی بود که پهلوی دوم به دنبال پیاده سازی آن در ایران بود. برنامه هایی همچون واگذاری زمین به کشاورزان، واگذاری سهام کارخانه ها به کارگران، ریشه کن کردن بیسوادی، ملی کردن جنگل ها و ... هیچ یک نمی توانست منفی تلقی شود. اگرچه هر یک از این برنامه ها در عمل دچار برخی کاستی ها و مشکلات شده و به نتایج عملی چشمگیری منجر

نشد، اما مخالفت آیت الله خمینی و حتی برخی از کنشگران سیاسی از جمله روشنفکران به اصل این برنامه ها نبود. وابستگی حکومت پهلوی به ایالات متحده چه از نظر برنامه ریزی و چه از نظر سرمایه گذاری در پروژه های متعدد در چهارچوب انقلاب سفید که به نوعی روابط استعماری نوینی را تداعی می نمود و علاوه بر نفوذ و حضور روزافزون مستشاران آمریکایی که در چهارچوب تأمین منافع دراز مدت آمریکا بود، می توانست به ویژه آثار فرهنگی زبانباری را نیز به دنبال داشته باشد.

فعالیت ۴ (فکر کنیم و پاسخ دهیم) (ص ۱۲۲):

برخی گروه های مسلحانه که به زعم خود مبارزات سیاسی را در برابر حکومت پهلوی کارساز نمی دانستند، وارد فاز مبارزات مسلحانه شدند و فکر می کردند تنها راه مبارزه مؤثر همین راه است. اگرچه در برخی موارد همچون ترور حسنعلی منصور، موفقیت های مقطعی نیز نصیب این گروه ها شد اما از یک سو ضعف تئوریک، تشکیلاتی و ساختاری این گروه ها و از سوی دیگر ناتوانی این گروه ها به لحاظ لجستیکی و سازماندهی در برابر قدرت نظامی، انتظامی و بویژه اطلاعاتی دستگاه حکومت پهلوی، اقدامات این گروه ها را در حد اقداماتی کور علیه رژیم پهلوی تقلیل داد و باعث ناکامی آن ها شد.

فعالیت ۵ (ص ۱۳۱):

با توجه به اینکه جان اف کندی و جیمی کارتر هر دو از حزب دموکرات بودند، به نظر می رسد در « ناکارآمدی روش های خشونت آمیز در برخورد با مخالفان سیاسی» در کشورهای تحت سلطه و وابسته به آمریکا اتفاق نظر داشتند. اگرچه کندی معتقد به برخی کمک های اقتصادی برای رفع مشکلات معیشتی و فقر در این کشورها به منظور تأمین ثبات و آرامش بود که در نهایت به تثبیت حضور و نفوذ بلند مدت آمریکا منجر شود اما کارتر با شعار «فضای باز سیاسی» و «حقوق بشر» همان هدف را اما با ایجاد برخی اصلاحات سیاسی و برقراری برخی آزادی های سیاسی و مدنی دنبال می نمود.

تهیه کننده : سید کمال یعقوبی کارشناس ارشد تاریخ - دبیرستان های ناحیه ۲ قزوین

(کاوش خارج از کلاس) (ص ۱۳۸):

چند مورد به عنوان پاسخ های پیشنهادی :

- ۱- قانون اساسی مشروطه بر اساس نظام سلطنتی تدوین شده بود حال آنکه قانون اساسی جمهوری اسلامی بر اساس نظام دینی و اعتقادی، مذهبی و جمهوری تدوین شده است.
- ۲- طبق قانون اساسی مشروطه ، حکومت موروثی بوده و پادشاهی نسل به نسل از شاه به فرزند ذکور ارشد او می رسید. در حالی که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ضمن حذف این موارد ، بالاترین مقام کشور یعنی مقام رهبری موروثی نبوده و می بایست از میان فقهای جامع الشرایط و توسط مجلس خبرگان (که توسط رای مستقیم مردم انتخاب می شوند) انتخاب شود.
- ۳- طبق قانون اساسی مشروطه ، اداره کشور در قالب نظام مشروطه ، « به صورت پارلمانی » و از طریق هیات دولت با مسئولیت مستقیم نخست وزیر اعمال می شد . در حالی که طبق قانون اساسی جمهوری اسلامی، اداره کشور « به صورت ریاستی » از طریق انتخاب مستقیم مقام ریاست جمهوری (به عنوان دومین مقام رسمی کشور) اعمال می گردد که در برابر رهبر ، مجلس و مردم پاسخگو خواهد بود.